

Архівна та бібліотечна справи в Україні доби визвольних змагань (1917–1921)

Всеукраїнську наукову конференцію «Архівна та бібліотечна справи в Україні доби визвольних змагань» (28–29 жовтня 1997 р., Київ), приурочену до 80-ї річниці створення при Генеральному секретаріаті справ освітніх Центральної Ради Бібліотечно-архівного відділу, зорганізовано та проведено Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України (ГАУ), Міністерством культури і мистецтв України, УДНДІАСД, Інститутом підвищення кваліфікації працівників культури, Національною парламентською бібліотекою (НПБ), Державною історичною бібліотекою (ДІБ), Спілкою архівістів України.

На трьох пленарних та трьох секційних засіданнях було заслухано 57 доповідей (заявлено 62) представників архівних та бібліотечних установ республіки, академічних інститутів і вузів з багатьох міст держави. Конференцію привітали голова Комісії з питань повернення культурних цінностей в Україну О.Федорук, координатор проектів Британської Ради В.Кириленко, голова міжнародного клубу «Планета» А.Денисенко, голова Всеукраїнського товариства Івана Огієнка Є.Сохацька. Зі вступним словом до присутніх звернулася начальниця ГАУ – Н.Киструська.

З доповідями виступили д.пед.н. О.Сухомлинська* («Генеральний секретаріат справ освітніх: основні напрями діяльності»), д.і.н. Я.Калакура («Національні історико-архівні традиції як чинник українського державотворення 1917–1920 рр.»), д.і.н. Т.Ківшар («Головні напрями бібліотечного будівництва доби визвольних змагань українського народу (1917–1923 рр.)»), к.і.н. І.Матяш («Діяльність бібліотечно-архівного відділу на ниві архівної справи»), к.і.н. Т.Новацька («Внесок бібліотечно-архівного відділу в розробку методики соціологічних досліджень») та ін.

Пленарне засідання було присвячене 100-літтю від дня народження відомого українського архівіста й організатора архівного будівництва 50–60-х років С.Д.Пількевича. У ньому взяли участь його доньки – Мирослава та Агнеса. Спогадами про цю непересічну особистість поділилися к.і.н. І.Бутич, директор ЦДІА України в м.Києві Л.Гісцова, директор ЦДАМЛМ України М.Крячок, з науковим повідомленням «Внесок С.Д.Пількевича в міжнародні зв'язки архівістів» виступив С.Шевченко (Кіровоград), свою роз-

відку «До питання про підготовку довідника з історії державних установ України: київський генерал-губернатор О.П.Безак і політика інтеграції Правобережної України в складі Російської імперії (60–ті рр. XIX ст.)» присвятила пам'яті С.Пількевича к.і.н. В.Шандра. На пошану цьому досліднику заплановано видати працю, в основу якої будуть покладені матеріали засідання.

Працювали секції – «Проблеми української архівістики періоду визвольних змагань» (керівник – к.і.н. І.Бутич), «Бібліотечна справа України 1917–1921 рр.» (керівник – д.і.н. С.Кулешов), «Діячі архівної та бібліотечної справи» (керівник – к.і.н. І.Войцехівська).

Зувагою були прослухані дослідження: «Національні історико-архівні традиції як чинник українського державотворення 1917–1921 рр.» Я.Калакура, «Основні проблеми архівного будівництва доби визвольних змагань» І.Матяш, «Діяльність органів влади щодо охорони, обліку і концентрації архівних матеріалів (1917–1920 рр.)» З.Сендик. Було висвітлено й окремі питання процесу розбудови архівної справи, скажімо, у виступах К.Климової «Кожна військова акція фахово зафіксована (до питання про організацію воєнно-історичних архівів в Україні 1918–1923 рр.)», к.і.н. Г.Ковальчук «Питання архівної справи на сторінках журналу «Наше минуле». Зацікавили присутніх розвідки О.Алтухова «Наслідки політичних подій у становленні архівної справи на Кам'янецьчині в 1920–1921 рр.» (Хмельницький) та О.Попова «Архівне будівництво в Донецькій області в 20–ті рр.».

Значну увагу на конференції було зосереджено й на дослідженні окремих персоналій: П.Скоропадського, А.Шептицького, В.Міяковського, О.Оглоблина, І.Огієнка, В.Гнатюка, К.Ляховича, М.Астряба, В.Шенфінкель. Зокрема слід відзначити такі праці: Г.Папакіна «Павло Скоропадський як діяч архівної справи (до правомірності формулювання питання)», В.Ляхоцького «І.І.Огієнко та архівна справа в Україні», Є.Сохацької «Іван Огієнко за спогадами Григорія Костюка» (Кам'янець-Подільський), к.і.н. С.Білоконя «Архівіст Володимир Міяковський», І.Вєрби «Бібліотечна діяльність Олександра Оглоблина на початку 1920-х рр.», О.Гайової, Д.Пельц «Роль митрополита Андрея Шептицького в збереженні документів з історії національно-визвольних змагань України (1917–1920 рр.)» (Львів), І.Войцехівської «Київська школа документалістів», Р.Кондратюк, М.Костиці «В.Я.Гнатюк — архівіст, літературознавець, патріот» (Житомир), В.Коротенко «До біографії К.І.Ляховича, першого завідувача Центрального історичного архіву Полтавщини», М.Чиркової «М.Г.Астряб і лубенські архіви» (обос – Полтава), Л.Одинокої, Г.Бородіної «Науково-практичний доробок В.К.Шенфінкель».

Декілька суто джерелознавчих виступів, безперечно, поповнять фактографічну скарбничку сучасної української науки: М.Павленко «До джерел про українську міжвоєнну еміграцію на Бал-

канах» та А.Непомнящий (Сімферополь) «Джерельна база вивчення історичного краєзнавства Криму 1917–1920 рр.».

Заповнили ще одну малодосліджену ділянку історії та сучасної практики праці к.т.н. М.Омельченка, Л.Затоки, Т.Борисенко «Фізичний стан паперу газет, друкованих в Україні протягом 1917–1921 рр.» та М.Омельченка, Л.Затоки, Л.Дегтяренко «Особливості паперу документів із відділу «Зарубіжна україніка» періоду 1917–1921 рр. Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського».

Виступили також С.Зворський («Діяльність бібліотечно-архівного відділу при Міністерстві народної освіти УЦР по створенню Національної бібліотеки України»), д.і.н. М.Слободяник («Про долю проекту організації Національної бібліотеки Української Держави на базі Київської міської публічної бібліотеки»), Л.Рева («Діяльність ВБУ в умовах державного відродження України: 1917–1921 рр.»), д.і.н., проф. Л.Дубровіна («М.П.Василенко та В.І.Вернадський як фундатори Національної бібліотеки Української Держави (1917–1919)»), Т.Коваль («Формування книжкового фонду ВБУ періодичними виданнями (1917–1921 р.)»), Т.Ківшар («Головні напрями бібліотечної політики в добу української революції 1917–1921 рр.»), М.Зніщенко («Організація бібліотечного обслуговування дітей в добу визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.)»), Є.Франкевич («Бібліотечна справа у Кам'янці-Подільському державному українському університеті (1918–1920 рр.)») (Кам'янець-Подільський), Н.Гончарової («Бібліотеки середніх навчальних закладів Гуляйполя 1917–1919 рр.») (Запоріжжя), Л.Блашкевич («Бібліотечна діяльність товариства Волинська «Просвіта» в 1917–1920 рр.») (Житомир), О.Сак («Роль українських культурних товариств у створенні мережі національних бібліотек і розвитку книжної справи на Херсонщині періоду 1917–1920 рр.»).

Чимало доповідей торкалися проблем історії шкільництва та бібліотек і книгодрукування для дітей в Україні, оскільки на початку століття ця сфера культури була однією з визначальних. Нині дедалі більше наукових досліджень неминуче потребують фактографічної бази саме цієї тематики.

До конференції було влаштовано книжкову виставку «Архівна та бібліотечна справи в Україні доби визвольних змагань», підготовлена працівниками ДІБ і Науково-довідкової бібліотеки центральних державних архівів України. Видано її каталог, упорядкований Л.Ястремською, М.Лук'яненко, З.Мусіною, Г.Порохнюк. Для бажаючих було проведено екскурсії до Центрального державного історичного архіву України в м.Києві, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, ЦДАМЛМ, НПБ, Бібліотеки української діаспори.

Конференція відзначила необхідність консолідувати архівний і бібліотечний фахово-ресурсний потенціал для розв'язання загальних

* При прізвищах учасників конференції з Києва назва міста опущено.

проблем з метою підвищення ефективності архівно-бібліотечної галузі; визнано за доцільне запровадити об'єднані семінари та круглі столи, присвячені не тільки історичній, а й сучасній проблематиці (питанням збереженості документів, комп'ютеризації архівної та бібліотечної справ, організації науково-інформаційної діяльності). Віднайдені на сьогодні фактичний матеріал (зокрема, й архівний) уже потребує концептуальної обробки й узагальнення, що могло б бути забезпечено низкою тематичних вузькопроблемних методологічних семінарів. Актуальними видаються й спільні видання бібліотекарів та архівістів історії культури України.

В основу збірника «Архівна та бібліотечна справи в Україні доби визвольних змагань» покладено тексти доповідей учасників конференції.

Сподіваємося, що конференція стане поштовхом до поновлення на сторінках фахової періодики живої дискусії серед архівістів і бібліотекарів з приводу витоків, сучасного стану та перспектив бібліотечної й архівної справ у державі.

Наталія Марченко,
старший науковий співробітник
Українського державного НДІ
архівної справи та документознавства

Книжкова колекція Марти Богачевської- Хомяк у Києві

У науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська Академія» 26 березня поточного року відбулася презентація книжкової колекції, подарованої бібліотеці відомою дослідницею історії України та Росії – професором Мартою Богачевською-Хомяк*. Перша її наукова публікація «1848 р. у Східній Галичині» з'явилася 1964 р. в часописі «Сучасність», а в 1967 – вийшла монографія «The Spring of a Nation: The Ukrainian in Eastern Galichina in 1848», в 1976 – підсумок багаторічних філософських студій «Sergiy N. Trubetsky: An Intellectual among the Intelligentsia in Pre revolutionary Russia». За значний внесок у розвиток історичної та філософської науки вона одержала стипендії ім. Вудро Вілсона, Фондації президента Колумбійського університету, Фонду Форда та ін. У 1964–1986 рр. – викладач, потім

* Народилася у м. Сокаль Львівської обл. в родині адвоката. Наприкінці 1940-х переїхала в США. Закінчила Пенсільванський університет, аспірантуру в Колумбійському. В 1968 р. захистила докторську дисертацію з історії російської філософської думки XIX ст.

професор історії в університетах Нью-Йорка, Нью-Джерсі, Вашингтона та Гарвардському. Нині веде дослідницьку програму в Національному фонді сприяння гуманітарним наукам у Вашингтоні, читає курси з історії України та Росії XIX–XX ст. в університеті ім. Джорджа Вашингтона.

Важливою складовою реалізації власної концепції вивчення історії України стало дослідження пані Богачевської-Хомяк українського жіночого руху. З цього питання з'явилася серія публікацій в українській та американській пресі, а згодом – фундаментальне видання «Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884–1939». За американський варіант цього видання авторка здобула премію ім. Барбари Гелд Асоціації славісток США, яка визнала його найкращою працею в галузі жіночих студій за 1988 р., та наукову премію ім. Тетяни й Омеляна Антоновичів за 1989 р. Крім наукової роботи, Богачевська-Хомяк веде велику громадську діяльність серед жіночих організацій. Вона – віце-президент Союзу українок Америки.

Тривалий час наші науковці мали обмежену можливість контактувати з їх зарубіжними колегами. Надзвичайно сприяв становленню контактів часопис «Сучасність». Саме навколо нього гуртувалися українські літератори та вчені, які ставили за мету зберегти й примножити творчі традиції українських наукових організацій, осередків, часописів, які видавалися в Петербурзі, Львові, Києві, Празі, Варшаві та ін., а також, на відміну від заангажованих проросійських наукових інституцій в Україні, довести світові існування протилежного наукового погляду на розвиток України. Саме в «Сучасності» вперше було надруковано в 1964 р. розвідку М. Богачевської-Хомяк про революцію 1848 р. в Східній Галичині. Вона – автор численних наукових статей з історії України, міжнародного жіночого руху, розвідок про студентський рух тощо. В публікації «У пошуках історії України» вчена виклала свої методологічні погляди на процес дослідження історії: «Історія – це віддзеркалення минулого. І опис сучасних зацікавлень. Вона здатна вчити подвійно – інформувати про минуле і заохотити читача зрозуміти не лише минуле, а й думку та світосприймання автора розповіді. На відміну від філософії чи релігії, історія не претендує на подання вичерпної правди чи всієї суті, не бере собі за тему істину, Бога чи досконалість...» (Сучасність, 1990, №11, с.67–75).

У спільній публікації зі своїм чоловіком Ростиславом Хомяком* «Наші шістдесяті» підружжя високо оцінює «Сучасність» як наукове видання.

* Народився у Львові, а виростав у Канаді, де здобув середню й вищу освіту. У США проживає з 1963 р. Журналіст, працює в засобах масової інформації Канади, США, та України протягом 37-ми років. З середини 1994 р. і до кінця 1995 – консультант у Міжнародному медіа-центрі Інтерньюз у Києві. Нині – керівник проекту регіональних семінарів в Україні.

Серед подарованих бібліотеці НАУКМА книжок та журналів – наукова література з історії, філософії, міжнародного жіночого руху, художня. Всього – 840 од. зб. З масивом можна буде працювати в читальних залах бакалаврату та магістеріуму, інформацію про неї буде вміщено на home-page бібліотеки в Internet.

На презентації з вітальним словом виступив президент НАУКМА В. Брюховецький.

Директор бібліотеки Т. Ярошенко наголосила, що у відродженій академії відроджується й бібліотека. Продовжується традиція, започаткована ще Петром Могилою – передача до бібліотеки найцінніших приватних книжкових зібрань. Дари від фізичних осіб, установ та організацій становлять близько 70% сучасного бібліотечного фонду.

Своїми думками про сьогоднішні контакти українських науковців, про важливість надання молоді доступу до великого пласту української науки та культури, що розвивалася поза межами України, поділився Р. Хомяк.

Завідувач кафедри історії професор Ю. Мицик зазначив, що завдяки залученню до читання лекцій відомих дослідників із багатьох країн світу студенти знайомляться з різними науковими школами, різними поглядами на історичні процеси. А спілкування з такими відомими особистостями, як М. Богачевська-Хомяк, допомагає їм у визначенні своїх наукових інтересів.

Пані Марта перебуває в Україні вже рік. У програмі її наукового відрядження – курс лекцій у Києво-Могилянській Академії, ряд важливих досліджень, зокрема закінчено велику працю про діяльність «Союзу українок Америки».

Богачевська відкрила маленьку таємницю: до справи відправки книжок в Україну долучалася вся її родина: дев'яностолітня мама, доньки – Таня Хомяк-Сальві, випускниця дипломатичної школи Флечер університету Тафтс (працює в ООН) і Дора Хомяк, яка організувала Міжнародний медіа-центр в Києві й закінчує магістерську програму Колумбійського університету.

Книжки та журнали, подаровані бібліотеці М. Богачевської-Хомяк, дадуть змогу викладачам і студентам поглибити свої знання з гуманітарних наук, а головне – познайомитися з різними методологічними підходами дослідження процесів розвитку суспільства.

На презентації виступили студенти – голова студентського наукового товариства Олеся Блажевич та Павло Грицак. Вони подякували за надану можливість користуватися найсучаснішою літературою, а також виданнями попередніх років з історії, яких не мала бібліотека і які стануть у нагоді при опануванні нових курсів зі всесвітньої історії, а також історії України.

Тетяна Ярошенко,
директор наукової
бібліотеки Національного
університету «Києво-
Могилянська Академія»